

IMS na křižovatce

Krátké ohlédnutí za 18 lety

IMS FSV UK vznikl v raných dobách porevolučního kvasu nedlouho po založení FSV UK (1990). Na FSV UK jsem přednášela hned po jejím založení (1990-91) na tehdejší katedře politologie Komparace politických systémů západní Evropy, abych poté na 5 let působila na kanadských univerzitách. Když jsem se vrátila v roce 1995, nejprve jsem pomáhala založit katedru ruských a východoevropských studií a posléze připravovala vznik západoevropských studií. Pod vedením otce zakladatele profesora Jana Křena tak vznikl nový obor, jemuž do vínku přispívali kolegové, kteří se na jeho tvorbě sešli, stejně jako čilá interakce s obdobnými pracovišti v Evropě či USA. Interdisciplinarita oboru stála a stojí na 5 pilířích: historii, politologii, právní vědě, ekonomii a kultuře daných teritorií, v našem případě na euroatlantickém prostoru. Vzhledem k vědeckému zaměření většiny „zakladatelů“ IMS největší bohatost nabídky přicházela právě z oboru historie. Konfrontace s našimi zahraničními partnery, témata vědeckého výzkumu v mezinárodních týmech a v neposlední řadě i požadavky studentů samotných a společenská poptávka vedly k posunu těžiště zájmu ke stále aktuálnějším tématům. Nabídku IMS posléze doplnila Evropská studia, která původně byla chápána jako obor prostupující „maticově“ celou fakultou (na jeho nabídce se skutečně podílely všechny instituty FSV, především ale IMS a IES), ze

„systémových“ důvodů však zůstal tam, kde byl i vyprofilován a to na katedře západoevropských studií. Jeho specifiku však tvoří ujasněná varieta teoretických koncepcí (výzkumníci se mohou opřít o velký diapazon teorií a koncepcí evropské integrace – ty však nejsou exkluzivní, ale komplementární s teoriemi ostatních sociálních věd), oboru se věnuje velké množství vědeckých pracovišť na všech univerzitách a výsledkem je i velký fundus odborné literatury. S tím je spojena i jeho metodologická ukotvenost sociální vědy, kterou ale většinou sdílejí i ostatní disciplíny pěstované na IMS.

Koncepční debaty tehdy v bývalé knihovně IMS umístěné v Rytířské ulici o odborném i výukovém zaměření na IMS se konaly pod záštitou profesora Jana Křena a za hojné, i když dobrovolné, účasti členů pracoviště. Prezentovali jsme své výzkumné úkoly, debatovali jsme pravidelně další směřování institutu, probírali jsme koncepci výuky a vyměňovali si zkušenosti. Nutno dodat, že k hlavní výměně zkušeností docházelo však v Konviktu.

Zopakovat první léta tvořivého a tvůrčího nadšení nelze a ani nostalgie není na místě. Stali jsme se „normálním“ vědecko-výzkumným pracovištěm. Chtěla bych však podotknout, že vše prostupoval duch spolupráce a korektnosti.

Za 18 let své existence se IMS FSV UK posunul dále. Může být hrdý na pozitivní bilanci, získali jsme si respekt v rámci fakulty, Univerzity, české i zahraniční odborné veřejnosti. Svědčí o tom přední místo v počtu publikací, množství českých i zahraničních grantů, počet hotových doktorandů, uplatnění absolventů i množství zájemců k přijímacím zkouškám. Členové institutu mají své platné místo v české i zahraniční akademické obci, jsou uznávanými odborníky i politickou scénou (to nevím až, do jaké míry je pozitivní ☺) a médií.

Proč jsme na křižovatce?

Výše řečené by však mohlo znít v protikladu k názvu příspěvku do diskuse. Přes mnohé úspěchy, kterých jsme dosáhli, pocítujeme, že dochází k určitému přelomu, který bychom měli využít k sebereflexi a přemýšlení o tom, kam dál.

Jaké jsou jeho příčiny?

Těch je samozřejmě celá řada, pokusím se vyjmenovat některé z nich:

- Společenské vědy, které se v ČR vlastně znovuvytvářely po roce 1989, sice v mnohém dohnaly příliš velkou mezeru několika desítek let, se ale ve svých

špičkách na západ, sever i jih od našich hranic rozvíjejí rychlým tempem a nedaří se s ním vždy plně držet krok.

- IMS se zakonzervoval do většinou rozdrobených týmů či v něm působí někteří solitéři a komunikace je velice limitovaná. Tyto týmy potom spolupracují více se zahraničními partnery než průřezově v rámci institutu.
- Systém hodnocení vědy (výzkumný záměr či RIVovské body) působí spíše demotivačně a nabádají k výstupům „pro čárku“, než ke skutečně organickému propojování týmů.
- Potřeby našich studentů a budoucích absolventů se občas rozcházejí s tím, co přednášíme. Proto je potřeba vydefinovat precizněji profil absolventa a jeho znalosti, ale především dovednosti, se kterými by měl náš institut opouštět. Stejně tak zkonfrontovat naše požadavky na studenty a jejich studijní program, který nabízíme (posluchač musí opírat svou diplomovou práci o teoretické a metodologické zázemí, které většinou nezíská).
- Obor *Area Studies* je oborem multidisciplinárním a interdisciplinárním. Po pečlivém projití mnoha studijních programů *Area Studies* na renomovaných univerzitách jsem se jen utvrdila v jeho varietě, která i na špičkových pracovištích se více opírá o to, kdo jsou vyučující a co mohou nabídnout, než o pevně definovaný a do všech důsledků přednášený obor, jeden příklad za všechny: Oxford University má pod *Area Studies* devět center, naším auroatlantickým teritoriem se zabývají dvě: Ruská a východoevropská studia a Italská studia. Hlubší ukotvenost společenskovedních a humanitních disciplin v teoretickém a metodologickém zázemí má nutně za následek i hledání průkaznější identity i pro *Area Studies*.
- Rozkolísaná hierarchická struktura institutu, která kopíruje situaci na celé fakultě, nenapomáhá přirozenému rozvrstvení autority a odpovědnosti. „Střední“ generace zde v podstatě chybí.
- Určitá „zakonzervovanost“ institutu je způsobena i tím, že kromě jeho „zakladatelů“ je většina pracovníků na celý úvazek našich bývalých studentů, kteří po skončení doktorandského studia na IMS zůstávají a tím se až doposud reprodukovaly vzorce přístupů vytvořené při samém zakládání.

Kam dál?

Debatu o další směřování IMS lze vítat jako snahu o hledání optimální cesty, která podpoří rozvoj pracoviště, vědního oboru a studijní disciplíny a která se stane pozitivním impulsem přinášejícím čerstvý vítr, ale i chuť do společného díla. Věcnost a korektnost této debaty může dát i záruku zdravě položeného základu.

Debatu bych rozdělila na dvě kapitoly:

1) Area Studies jako vědní disciplína

2) Area Studies jako studijní obor

Area Studies jako vědní disciplína

Area Studies se etablovala během 2.světové války a svůj boom zaznamenala v 50.letech 20.století, jejich novou vlnu poznamenal rok 1968, aby v 70.letech měnila svá paradigmatata. (viz např. *Immanuel Wallestein, The Unintended Consequences of Cold War Area Studies, 1997*) Po zániku bilaterálního světa a „dekonstrukci“ studovaných teritorií v druhé polovině 90.let 20.století se uskutečnila a vlastně ještě trvá debata o jejich další relevanci či identitě (viz např. *Wolf Schaefer, Reconfiguring Area Studies for the Global Age, 2010*). Autoři debaty upozorňují na nutné předefinování konceptu *Area Studies*, který kopíroval rozdělení světa období studené války, a jež musí reflektovat změněnou situaci nového tisíciletí a navrhuje kombinaci globálních/lokálních studií: „...*area studies without global studies are blind and global studies without area studies are empty.*“ (W.Schaefer, s.22) Transdisciplinaritu zdůrazňuje i použití konceptu „*spacial turn*“ jako strukturujícího prvku vztahu prostorovosti a společnosti („...*to an ever increasing extent the geographies of postmodernity are defiened by mobilities, flows and networks rather than isolated discreet locales...Location, in short, has become increasingly a matter of production and negotiation rather than being given a priori.*“ Warf Barney, Santa Arias, *The spacial turn: interdisciplinary perspective*, Routledge, Oxon, New York, 2002) A ještě jeden článek z mnoha: Hans Kujper, *Area Studies versus Disciplines: Towards an Interdisciplinary, Systemic Country Apporach*, *The International Journal of Intedisciplinary Social Sciences*, Vol.3, Issue 7, pp.205-216). Všechny se v podstatě shodují v mnohosti pojetí *Area Studies*, jejich interdisciplinárním i multidisciplinárním, ale i transdisciplinárním, tedy svým způsobem i překlenujícím charakteru.

“So area scholars have to aim for a delicate balance, between concrete, local knowledge and the application of relevant findings from the social sciences. But the social sciences certainly have a key role in understanding the institutions, mentalities, and behavior of particular places.”

Není možné očekávat, že se podaří ujednotit pojetí *Area Studies* v rámci IMS, multidisciplinarita přístupů jistě zůstane zachována, ovšem z podstaty pracoviště bychom mohli očekávat, že nepůjde o jednotlivé nezávislé narativy historiků, politologů, právníků atd. *Area Studies* svým komplexním přístupem, právě propojením lokálního a globálního by měla dodat určitou přidanou hodnotu. Tímto svorníkem by mělo být ale usazení v teorii a posléze i v metodologii. Neočekávám, že se „domluvíme“ na jediném přístupu k *Area Studies* na IMS, ovšem konfrontace s rušnou debatou, která se na toto téma vede, jistě obohatí práci nás všech.

Značným vývojem neprocházejí pouze *Area Studies*, ale společenské vědy jako celek. Domnívám se, že by měl být na IMS vytvořen určitý mechanismus (např. otevřené doktorandské semináře), s jehož pomocí bychom současnou debatu diskutovali.

Nabízíme projekt Pauliho Bauera, PhD. Social space: a transdisciplinary issue of knowledge in the area studies.

K problematice metodologie ve společenských vědách se na IMS vedou diskuse, narůstá počet relevantních kurzů. V rámci projektu Jean Monnet Chair AP plánuji koncem dubna, začátkem května seminář s kolegy i z dalších institutů FSV. V prosinci katedra ZES uspořádala seminář ke kvantitativním metodám, dle zájmu může pokračovat.

Vyjasnění si uvnitř IMS pojetí našeho oboru jako takového, naší „korporátní identitu“ a debatu o relevantní teoretické a metodologické výbavě považuji za naprostý základ pro další debatu o *Area Studies* jako studijním oboru a dalším možném institucionálním uspořádání institutu.

Area Studies jako studijní obor

Za základ jakékoliv reformy studijního oboru považují identifikaci profilu absolventa. Většina našich posluchačů našla velmi dobré uplatnění především ve státní správě, diplomacii, médiích, veřejném i soukromém sektoru.

Otázka je, co má studium našeho oboru posluchačům dát:

- **dovednosti** : jen namátkou : kritické hodnocení pramenů a literatury, identifikace problému/výzkumné otázky, zasazení problému do širšího kontextu, příprava ústní prezentace, *academic writing*, týmová práce atd.atd. (bude třeba specifikovat i s ohledem na profil absolventa)
- **znalosti**: přimlouvám se za znovuoživení návrhu Prof. Křena a vytvoření „zlatého *fundusu*“, seznamu povinné literatury, která by tvořila základ toho, co by měli naši posluchači zvládnout. Tato literatura by měla představovat teoretický základ instrumentální pro další studium.

Domnívám se, že „reforma“ studijního programu by měla vyjít z diskuse nad samotným oborem jako vědní disciplinou, profilem absolventa a identifikaci dovedností a znalostí. V neposlední řadě bych se přimlouvala i za určité „pedagogické minimum“ v rámci celoživotního vzdělávání pedagogů.

Samořejmě je třeba brát v úvahu lidské zdroje, kterými IMS disponuje a jsou vlastně jejím největším „bohatstvím“. Debata a následné kroky by měly představovat pozitivní impuls pro další vědeckou a pedagogickou práci IMS a povzbuzení pro práci jeho členů.

Lenka Rovná

11.3.2012